

23. Коломиец И.Г. Социально-экономические отношения и общественное движение в Закарпатье во второй половине XIX столетия / И.Г. Коломиец. – Томск: Изд-во Томского университета, 1961. – Т.1. – 404 с.
24. Компанієць І.І. Становище і боротьба трудящих мас Галичини, Буковини та Закарпаття на початку XX ст. (1900–1919 рр.) / І.І. Компанієць. – К.: Видавництво АН УРСР, 1960. – 372 с.
25. Кравець М.М. Селянство Східної Галичини і Північної Буковини у другій половині XIX ст. / М.М. Кравець. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1964. – 239 с.
26. Свежинський П.В. Аграрні відносини на Західній Україні в кінці XIX - на початку XX ст. / П.В. Свежинський. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1966. – 192 с.
27. Щербатюк І.Е. Социально-экономические причины эмиграции трудящихся масс из Галиции, ее формы и последствия (вторая половина XIX - начало XX ст.). Автореферат дисс. на соиск. ученой степени канд. экон. наук. – К., 1965. – 26 с.
28. Полторацький О.І. Брати далекі і рідні / О.І. Полторацький. – К.: [Б.в.], 1967. – 120 с.
29. Борис В.О. З історії української трудової еміграції з Галичини в Бразилію в 90-х роках XIX ст. / В.О. Борис // Український історичний журнал. – 1970. – № 8. – С. 68–71.
30. Стрелко А.А. Первые иммигранты-украинцы на латиноамериканском континенте / А. А. Стрелко // Латинская Америка. – 1972. – № 4. – С. 87–93.
31. Стрілко А.А. Про громадське життя українських іммігрантів у Бразилії наприкінці XIX ст. / А. А. Стрілко // Український історичний журнал. – 1972. – № 10. – С. 103–109.
32. Стрілко А.А. З історії діяльності церковників серед українських іммігрантів у Латинській Америці наприкінці XIX – на початку XX ст. / А. А. Стрілко // Український історичний журнал. – 1973. – № 7. – С. 105–110.
33. Стрілко А.А. Українська трудова еміграція в країнах Латинської Америки (кінець XIX – початок XX ст.). Дис. на здобуття наукового ступеня канд. істор. наук. – К., 1973. – 181 с.
34. Стрелко А.А. Славянское население в странах Латинской Америки. Исторический очерк / А. А. Стрелко. – К.: Наукова думка, 1980. – 144 с.
35. Burko V., p. A Imigração Ucrainiana no Brasil. – 2 ed. / p. Valdomiro Burko. – Curitiba, 1963. – 95 p.
36. Boruszenko O. A imigração ucraniana no Paraná / Oksana Boruszenko // Anais do IV Simpósio Nacional dos Professores Universitários de História. Colonização e migração. – São Paulo: [FFCL]-USP, 1969. – P. 423–439.
37. Boruszenko O. Os ucranianos / Oksana Boruszenko. – Curitiba: Fundação Cultural de Curitiba. – 1981, abr. – 26 p.
38. Борушенко О. Українські поселення в Бразилії / О. Борушенко // Український самостійник. – 1973. – Чис. 189. – С. 28–37.
39. Horbatiuk P. Imigração ucraniana no Paraná. A colônia ucraniana de Mallet: Núcleo de preservação e irradiação de padrões da cultura ucraniana: estudo de casos / Paulo Horbatiuk. – Porto União: UNI-PORTO, 1989. – 322 p. – (Vale do Iguaçu).
40. Василик М. Українське поселення в Аргентині [Текст] / М. Василик; Вст. сл. від авт. – Мюнхен: [Б. в.], 1982. – 147 с.
41. Данилишин М. Українці в Аргентині: монографія про суспільно-організаційне і релігійне життя української спільноти в Аргентині / М. Данилишин; Вст. ст. авт. – Буенос Айрес: [Б. в.], 1979. – 392 с.

Космина В. Г. Формирование историографии первой волны украинской эмиграции в Латинскую Америку

В статье рассматривается историография украинской эмиграции конца XIX – начала XX века в Бразилию и Аргентину. Анализируются работы историков, написанные до 1991 года, когда Украина обрела независимость. Исследователи из советской Украины и украинской диаспоры имели разное видение украинской эмиграции, ее причин, ее содержания и будущего. Они на самом деле изучали “разные” эмиграции. Изменения в Украине, в странах Латинской Америки, в науке на рубеже XX–XXI веков открыли возможность объединения действий историков.

Ключевые слова: историография, украинская эмиграция, Бразилия, Аргентина.

Kosmyna V. G. The formation of historiography first wave of Ukrainian emigration to Latin America.

The article examines the historiography of Ukrainian emigration of the late XIX - early XX century to Brazil and Argentina. The works of historians, written before 1991, when Ukraine gained independence, are analyzed. Researchers from the soviet Ukraine and Ukrainian Diaspora had different visions of the Ukrainian emigration, its causes, its content and the future. They in fact have studied “different” emigrations. The changes in the Ukraine, in Latin America, in science at the turn of the XX–XXI centuries opened up the possibility to combine the actions of historians.

Keywords: historiography, Ukrainian emigration, Brazil, Argentina.

УДК 94(497.1):070“1914”

С. Д. Чернік

ВІЙСЬКОВЕ ПРОТИСТОЯННЯ АВСТРО–УГОРСКОЇ ТА СЕРБІЇ У 1914 РОЦІ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ “ОДЕССКИЙ ЛИСТОК”

На основі матеріалів газети “Одесский листок” розкриваються події війни, розв’язаної Австро-Угорською імперією проти Сербського королівства у серпні 1914 року. Особлива увага приділена кореспондентським матеріалам полковника Генерального штабу Збройних сил Російської імперії П. Андріанова, котрий не лише описував бойові дії, характеризував стан підготовки ворогуючих сторін, а й розкривав власне розуміння протистояння двох держав, намагався дати оцінку окремим фактам. Висвітлено роль публікацій одеської газети у формуванні громадської думки Півдня України.

Ключові слова: Сербське королівство, Австро-Угорська імперія, Перша світова війна, газета “Одесский листок”, кореспондент.

Вбивство спадкоємця престолу Австро-Угорської імперії ерцгерцога Франца Фердинанда 28 червня 1914 року та подальший ультиматум віденської влади Сербії 23 липня 1914 року, за яким Белград без жодних доказів, обвинувачувався у його організації, дестабілізували ситуацію у Балканському регіоні. Загострення дипломатичних відносин між цими країнами призвело до оголошення Австро-Угорщиною 28 липня 1914 року війни Сербському королівству та прямого вторгнення на його територію. У локальний конфлікт на Балканах були втягнуті провідні країни Європи, що призвело до початку Першої світової війни. Новини про бойові дії сколихнули європейську громадськість, зокрема й українську. Протягом останніх століть українці були культурно й історично пов'язані з сербським народом, вболівали за його долю та підтримували у складні періоди боротьби за свою державність. Стан справ на Балканському півострові завжди цікавив читачів газет, що виходили на українських землях. Підтвердженням цього були постійні повідомлення у періодиці про суспільно-політичний, економічний, культурний розвиток Сербської держави. У зв'язку з цим газети підросійської України, у тому числі й "Одесский листок", не могли оминати увагою події війни 1914 року.

Проблеми протистояння Австро-Угорської імперії та Сербського королівства й переростання його у світовий конфлікт стали об'єктом багатьох наукових досліджень. Серед них слід виділити роботи наступних учених: А. Зайончковського [1], Н. Корсуна [2], Ю. Писарева [3], С. Шевченка [4] та інших. Зазначені монографії приділили значну увагу вивченню подій початку Першої світової війни, зокрема й бойових дій на території Сербської держави. Окремо необхідно виділити працю Є. Кострикової [5], у якій вивчалася діяльність кореспондентів газет Російської імперії напередодні 1914 року, механізм відбору інформації, умови їхньої роботи на фронтах війн на Балканах 1912 – 1913 рр. Важливим у цьому дослідженні є вивчення періодичних видань як історичного джерела та наведення статистичних даних про пресу в Російській імперії у відповідний період. Основним джерелом інформації для вказаних монографій виступали архівні документи, свідчення очевидців та учасників подій, а періодика використовувалася лише фрагментарно. Газети підросійської України, зокрема "Одесский листок", не стали предметом окремого дослідження. Отже, автор статті робить спробу проаналізувати матеріали газети "Одесский листок" з метою вивчення уявлень української громадськості Півдня України про військові події в Сербії 1914 року, які стали початком Першої світової війни.

Газетна періодика України є важливим і неocenним джерелом інформації про події 1914 року. Статті фактологічного, аналітичного та узагальнюючого характеру відображали ситуацію на Сербському фронті крізь призму її сприйняття кореспондентами. Разом з тим в умовах функціонування цензури, у тому числі й військової, періодика виступала одним із найважливіших інструментів впливу на формування громадської думки. Щоденна ліберальна газета "Одесский листок", яка була одним з найбільших видань Одеси, з 1880 року видавалася та редагувалася Василем Васильовичем Навроцьким [6], а також мала значний вплив на формування уявлень місцевих жителів про військове протистояння між Австро-Угорщиною та Сербією у 1914 році. Розглянемо низку публікацій, виявлених нами на сторінках цієї газети.

12 серпня 1914 року австро-угорські війська перетнули кордон Сербської держави у районі річки Дрини. Перші бойові дії для сербів видалися досить вдаливими. У битві біля Церського хребта вони здобули героїчну перемогу, що дало їм можливість провести контрнаступ. Про перемоги сербів у цих боях писав співробітник газети "Одесский листок" П. М. Андріанов, котрий був полковником Генерального штабу Збройних сил Російської імперії. У своїй статті "Боротьба на берегах Дунаю та її притоків" він відзначав, що сили ворогуючих сторін є не рівними, оскільки Австро-Угорщина переважала за кількістю військових та їх оснащення. При цьому Сербія, на думку кореспондента, була виснажена двома Балканськими війнами. Однак негативні чинники не вплинули на героїзм сербського народу, про який не одноразово згадує автор статті. Причиною їхнього успіху П. Андріанов вважав любов до Батьківщини та свого домашнього вогнища [7, с.1]. У наступній публікації кореспондент "Одесского листка" продовжував свою думку щодо особливостей ментальності сербського народу. Він називав сербів сміливцями з левиними серцями. "Діди, сини та онуки цілими родинами, трьома поколіннями, йдуть у бій й перемагають, здійснюють чудеса. З невичерпного джерела духовних сил народу ллються усе нові потоки й змітають ворожі ряди, що наповзають на сербські гори" [8, с.1]. Водночас П. Андріанов схвально відгукувався про армію Сербії, яку порівнював зі згуртованою родиною, зв'язаною жагою до перемоги та ненавистю до ворога. Він позитивно оцінював діяльність головнокомандувача сербськими військами королевича Олександра Карагеоргієвича, воєводи Р. Путника, начальника штаба Ж. Мишича та полковника Ж. Павловича [8, с.1]. Аргументом цієї думки виступала оцінка їхніх особистих якостей характеру, необхідних для воєначальників, таких як хоробрість, ініціативність, відповідальність за прийняті рішення. П. Андріанов запевняв українських читачів, що настане той день коли сербський народ подолає австрійців: "Переможний вінець буде нагородою сербам за їхні важливі подвиги та важливі послуги, які вони надавали слов'янству у його боротьбі з ворогами" [8, с.1]. Про високе піднесення патріотизму серед сербського народу згадувалося також в інших статтях цієї газети. Разом з тим інформувалося про украй складну ситуацію у Белграді. В одному з повідомлень "Одесского листка" відзначалося про відсутність хліба і зерна для потреб армії та населення. Автор розповідав, що сербські солдати отримували від держави лише рушницю й патрони, одягу для служби не видавали [9, с.1]. Однак складне матеріальне становище не змінювало упевненості сербів у власній перемозі.

Листопад 1914 року став важким для армії незалежної Сербії, яка мала відстоювати свої попередньо завойовані позиції. Полковник генерального штабу Росії, співробітник газети "Одесский листок" П. Андріанов у статті "На сербському фронті" досить детально аналізував ситуацію, що склалася в Сербській державі. Він відзначав, що Австрія, яка розраховувала на початку війни на швидку перемогу, згодом зіткнулася з міцною обороною сербських солдат [10, с.1]. Причиною поразки австрійців, на думку кореспондента, була

неузгодженість військових та політичних цілей Відня. Війна на декількох фронтах та відчайдушний опір сербського народу призвів до поразок австрійської армії. П.Андріанов доводив, що моральні сили можуть переважати над матеріальними, що не було враховано Австро-Угорщиною. У зв'язку з цим її командування вирішило посилити свою військову присутність в Балканському регіоні. Військо на чолі з генералом Ауфенбергом, отримавши підкріплення, почало просування із заходу Сербії на фронт до річок Сави та Дрини у напрямку Шабацу. Інша частина армії рухалася з Боснії до Любовії. На переконання автора публікації, такий стан справ був несприятливим для Сербії, оскільки вона опинилася ізольованою від своїх союзників [10, с.1], – стверджував П.Андріанов. Просування австрійських солдат у глиб території Сербії супроводжувалося надзвичайно великими втратами. Так, під час бою біля Пека загинуло та поранено близько 15 000 австрійців, 4 тисячі стали полоненими. Негативно на хід операції впливали особливості гірської місцевості Сербії, які надавали більше можливостей для оборони ніж для наступу. Така наполегливість австрійського командування у відвоюванні позицій пояснювалася намаганням заспокоїти власне населення, обурене нещодавніми поразками.

Зауважимо, що становище Сербії під час австрійсько-сербської війни ускладнювалося постійними збройними сутичками з Болгарією, що змушувало її тримати певний контингент військ на кордонах. “Прокляте Македонське питання, таке важливе для слов'янства у цю епоху, роз'єднує два єдинокровних та єдиновірних народи, роз'єднує їхні сили й розпалює шкідливу для обох ворожнечу”, – стверджував П.Андріанов. На його думку, саме Болгарія мала б надати основну підтримку для Сербії у боротьбі проти Австро-Угорщини. Шанси королівства одноосібно вистояти проти могутнього ворога були мінімальними. Автор статті зазначав: “Сербія як острівцець серед бурхливого, грізного океану. [...] Сербам потрібно: або перемогти, або загинути, іншого шляху немає для народу, що загубився серед багатьох мільйонів ворогів” [10, с.1]. Підбиваючи висновок автор статті П.Андріанов впевнено констатував, що Сербська держава обов'язково дочекається переможного дня, коли “її доля буде вирішена на інших полях бою її вірними друзями” [10, с.1]. Таким чином, аналізуючи розстановку сил ворогуючих сторін, враховуючи внутрішньо- та зовнішньополітичні обставини П.Андріанов давав зрозуміти своїм читачам неминучість поразки сербського народу, яким він захоплювався та підтримував у його бажанні звільнитися від зазіхань ворога.

Наступ армії Австро-Угорської імперії змусив сербів відступати до річки Колубара. 2 грудня 1914 року австрійці увійшли до Белграду. Газета “Одесский листок” досить активно інформувала своїх читачів про події на Сербському фронті у листопаді-грудні 1914 року, про що свідчать повідомлення у кожному номері в рубриці “На австро-сербському театрі” [11, с.2; 12, с.3; 13, с.2; 14, с.3]. Так, у виданні відзначалося, що не зважаючи на труднощі в армії Сербії, завдяки вдало спланованій операції воєводою Р. Путником, місто Белград на 12 грудня 1914 року було відбите у австрійців, які відступили. Наслідками перебування австрійців у столиці Сербії стали вщент розбиті Центральна телефонна станція, приміщення парламенту, воєнного та фінансового міністерств, адміністративні та інші установи.

Про військові здобутки сербського народу на фронті війни на початку грудня 1914 року із захопленням розповідав полковник П. Андріанов у статті “Відвоювання сербами Белграда” в газеті “Одесский листок”. Він позитивно оцінював дії командування сербської армії та називав листопадову операцію по звільненню частини території Сербії “вдатним класичним зразком військового мистецтва” [15, с.1]. Особливу роль у цих успіхах, на його думку, відіграв королевич Олександр Карагеоргієвич, котрий брав особисту участь у бойових діях. Його стратегію відступу з Белграду для накопичення сил та очікування більш вдалого маневру з метою витіснити ворога з міста автор статті оцінює як надзвичайно мудру й порівнює її з подібними діями Кутузова у 1812 році. Армія Австро-Угорщини зазнала суттєвих втрат. За свідченням П. Андріанова лише полоненими нараховувалося близько 30 000 австрійських солдат [15, с.1]. Разом з тим він не наводив жодних даних про втрати сербів, що пояснюється суб'єктивним ставленням до описуваних подій.

Перемога над австрійцями та повернення до Белграду змінила позиції Сербії у протистоянні з Болгарією. На думку сербського дипломата Михайловича, яку він висловив у інтерв'ю кореспонденту “Русского слова”, надрукованому у газеті “Одесский листок”, зазначена ситуація в Балканському регіоні значно послабила вплив Болгарії та змусила її відмовитися від планів створити Велику балканську державу на чолі з нею [16, с.2]. Розуміючи складність ситуації Російська імперія активізувала свою дипломатію з метою використати цей момент для налагодження сербсько-болгарських відносин та підписання мирової угоди. Так, до Сербії був відряджений посланець князь Г. М. Трубецький, який при врученні вірчих грамот королевичу Олександру Карагеоргієвичу від імені імперського уряду вітав перемогу сербів, нагадуючи про постійну підтримку балканських слов'ян Російською імперією [17, с.2]. У відповідь сербський монарх заявив: “Російські серця б'ються в унісон з сербськими, збільшують мужність сербського народу й армії у їхній героїчній боротьбі з ворогом та дають нові сили витримати цю боротьбу до кінця, бо вони знають, що Росія буде з нами” [18, с.2]. Нагадаємо, що двостороння підтримка пояснюється встановленням дружніх дипломатичних відносин між Російською імперією та Сербським королівством після повернення до влади проросійськи налаштованих представників династії Карагеоргієвичів у 1903 році.

Австро-Угорська імперія разом зі своїми союзниками не змогла полишити плани відвоювати втрачені позиції. Подальші бойові дії на Балканах у 1915 році призвели до окупації усієї території Сербії. Про долю сербського народу українських читачів й надалі продовжувала оперативно інформувати газета “Одесский листок”.

Таким чином, наступ австрійських військ восени 1914 року на територію Сербії досить детально висвітлювався у газеті “Одесский листок”. Оцінка подій, розміщена на шпальтах однією з найбільших газет Півдня України, мала значний вплив на формування думки місцевого населення. Кореспонденти одеського періодичного видання разом з описом подробиць бойових дій із захопленням відзначали надзвичайний

героїзм, патріотизм та завзятість сербського народу у їхній боротьбі проти ворогу. Відсутність матеріального забезпечення армії Сербії не вплинула на її моральну стійкість, котра вважалася запорукою успіху сербів. Одним з провідних кореспондентів газети "Одеський листок" у 1914 році був полковник Генерального штабу Збройних сил Російської імперії П. Андрианов. У своїх статтях він завжди підтримував сербів та декілька разів наголошував на відданості й силі духу сербського народу. Водночас, оцінюючи шанси на перемогу, П. Андрианов, як досвідчений військовий, досить об'єктивно спрогнозував подальший розвиток ситуації на Сербському фронті. У цілому матеріали газет підросійської України є невичерпним джерелом інформації про події на фронтах Першої світової війни та потребують подальшого їх вивчення.

Джерела та література

1. Зайончковский А. М. Первая мировая война / А.М. Зайончковский. – СПб.: Полигон, 2000. – 878 с.
2. Корсун Н. Балканский фронт мировой войны 1914 – 1918 гг. / Н. Корсун: Воениздат НКО СССР, 1939. – 124 с.
3. Писарев Ю.А. Тайны первой мировой войны. Россия и Сербия в 1914 – 1915 гг. / Ю.А. Писарев – М.: Наука, 1990. – 218 с.
4. Шевченко С.І. Українська доля Нової Сербії. Історичні нариси з минулого Кіровоградщини (Кіровоградщина в українсько-сербських зв'язках (1775–2002)) / С.І. Шевченко – Кіровоград: ПБЦ "Мавік", 2004. – 168 с.
5. Кострикова Е.Г. Русская пресса и дипломатия накануне первой мировой войны, 1907 – 1914. / Е.Г. Кострикова / РАН. Ин-т рос. истории. – М., 1997. – 176 с.
6. Энциклопедический словарь: [в 86 т.] / Под ред. И.Е. Андреевского; Изд.: Ф.А. Брокгауз (Лейпциг), И.А. Ефрон (СПб.). – СПб.: Семеновская типо-литография (И.А. Ефрона): Т. 21А (42): Нэшвилл – Опацкий. – 1897. – 481 – 957 с.
7. Андрианов. Борьба на берегах Дуная и его притоков / П.Андрианов // Одесский листок. – 1914. – 4 октября. – С.1.
8. Андрианов П. Народ-герой / П.Андрианов // Одесский листок. – 1914. – 16 октября. – С.1–2.
9. Из Сербии [Повідомлення] // Одесский листок. – 1914. – 5 ноября – С.3.
10. Андрианов П. На сербском фронте / П.Андрианов // Одесский листок. – 1914. – 10 ноября. – С.1.
11. На австро-сербском театре [Повідомлення] // Одесский листок. – 1914. – 12 ноября. – С.2.
12. На австро-сербском театре [Повідомлення] // Одесский листок. – 1914. – 16 ноября. – С. 3.
13. На австро-сербском театре [Повідомлення] // Одесский листок. – 1914. – 25 ноября. – С.3.
14. На австро-сербском театре [Повідомлення] // Одесский листок. – 1914. – 29 ноября. – С.3.
15. Андрианов. Отвоевание сербами Белграда / П.Андрианов // Одесский листок. – 1914. – 4 декабря. – С. 1 – 2.
16. Мнение сербского дипломата / [Автор невідомий] // Одесский листок. – 1914. – 8 декабря. – С. 2.
17. На сербском театре. Миссия кн.Трубецкого [Повідомлення] // Одесский листок. – 1914. – 8 декабря. – С.2.
18. Ответная речь королевича Александра [Повідомлення] // Одесский листок. – 1914. – 8 декабря. – С.2.

Черник С. Д. Военное противостояние Австро-Венгрии и Сербии в 1914 году на страницах газеты "Одесский листок".

На основе материалов газеты "Одесский листок" раскрываются события войны, которую развязала Австро-Венгерская империя против Сербского королевства в августе 1914 года. Особенное внимание уделено корреспондентским материалам полковника Генерального штаба Вооружённых сил Российской империи П. Андрианова. Он описывал не только боевые действия, характеризовал состояние подготовки враждующих сторон, но и раскрывал собственное понимание противостояния двух государств, пробовал дать оценку отдельным фактам. Освещена роль публикаций одесской газеты в формировании общественного мнения Юга Украины.

Ключевые слова: Сербское королевство, Австро-Венгерская империя, Первая мировая война, газета "Одесский листок", корреспондент.

Chernik S. D. Military confrontation of Austria-Hungary and Serbia in 1914 as covered by Odesskiy Listok newspaper.

The events of the war waged by the Austro-Hungarian Empire against the Kingdom of Serbia in August 1914 have been disclosed as covered by Odesskiy Listok newspaper. A special attention has been paid to the reports by Pavel Andrianov, Colonel of the Russian Army Headquarters, who gave the description of military developments as well as properly characterised level of readiness for the confronting sides and attempted to give his estimation to certain facts. The role of the newspaper articles in public opinion formation within Southern Ukraine has also been well researched.

Keywords: Kingdom of Serbia, Austro-Hungarian Empire, World War I, Odesskiy Listok newspaper, reporter.

УДК 327"1914/1918"(73)

Г. І. Казаков

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА В. ВІЛЬСОНА (1914–1918 рр.): СПРОБА ІСТОРІОГРАФІЧНОГО АНАЛІЗУ

У статті здійснено аналіз радянської та пострадянської історіографії з проблематики зовнішньополітичних відносин США у роки Першої світової війни (1914–1918 рр.). Виокремлено ряд напрямків, в межах яких працювали та працюють нині науковці. Акцент зроблено на висвітленні у науковій літературі американо-німецьких відносин у роки Першої світової війни. Здійснено характеристику сучасного стану вітчизняної історіографії з окресленої у темі проблеми.

Ключові слова: Перша світова війна, В. Вільсон, зовнішня політика, історіографічний доробок.